

Wahhaby hereketi mezhepmi ýa-da halkymyza garşy howply «dildüwşükmi“ ?!.

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Wahhaby hereketi mezhepmi ýa-da halkymyza garşy howply "dildüwşükmi“ ?!. WAHHABY HEREKETI MEZHEPMI ÝA-DA HALKMYZA GARŞY HOWPLY «DILDÜWŞIKMI»?!.

Taryh boýy adamlaryň hem halklaryň arasynda agzalalyk hem duşmançylyk döretmek, dünýäniň talaňçy we basybalyjy güýçleriniň iň täsirli ýaraglarynyň biri bolup gelýär. Bilşimiz ýaly „Haçly ýörişler“ ady bilen tanalýan iň gazaply hem weýrançylykly uruşlaryň biri, hristianlar bilen musulmanlaryň arasynda ýüze çykyp adamzat üçin uly pajygalara sebäp bolupdy. Aslyna seredeňde welin, bu dinleriň ikisi hem adamlary bir Taňra gulluk etmäge, parahatçylyga hem doganlyga çagyýar.

Musulman ýurtlarda-da mezhepler arasynda agzalalyk döretmek, basybalyjy kolonialistleriň iň kesgir ýaragy bolupdy. Onuň iň meşhur nusgasy bolsa, Sefewiler döwründe yüz beren şaýy-sünni mezhebara ganly uruşlardyr.

Hakykatda, täsipkeş hem dönük sefewi şaýylygy, Ýewropa kolonialistleriniň yslam ölkelerini basyp almaklarynyň garşysynda iň güýçli böwet bolan Osmanly türkmen döwletini arkadan hanjar bilen uran gullukçysy bolupdy.

Soňky ýüzýyllykda, has hem öňki sowet yurdy dargap sowuk uruş gutarandan soň, bu mesele täze bir sepgide girdi. Biz häzir her günde diýen ýaly ganly hem gorkunç wakalaryň şaýady bolýarys, yzygiderli şübhelili hem öň bize duş gelmedik ýok zatlar ýüze çykýar...

Biziň medeniýetli hem parahat milletimizi nyşana alan şeýle hereketleriň biri-de wahhabylar akymydyr. Bu akym ençe ýyllar öň Türkmensährada-da orta atylýardy, emma halkymyz oňa hiç-

hili üns bermän tiz hem unudylýardy.

Mysal üçin, birwagtlar Annagylyç Ahun Nagyşbendi öz bäsdeşi bolan Muhammet Ahun Nurizady wahhabylykda aýyplap:

«Ol mukaddes öwlüyäleri zyýarat etmegi günä hasap edýär» diýip myş-myş ýayratdy.

Emma halkymyz oňa üns-de bermedi. Sebäbi ol «Kyrk öwlüýä ýalbarandan bir Hudaýa» diýen atalar sözünden başga bir üýtgeşik zat dälidi. Türkmen milleti uzak taryhynyň dowamynda dürli dini ynançlary kabul etse-de, her hili öte geçmelerden, täsipkeşlikden we beýleki dinleri-dir halklary ýigrenmekden uzak durupdyr. Men bu barada aýratyn bir makalada, güýjüm çatdygyndan durup geçerim.

Emma öňki sowet häkimiýetiniň dargap Garaşsyz Türkmenistan Döwletiniň ýüze çykmagyndan soň, kesekiler tarapyndan belli maksatlar bilen maddy hem syýasy taýdan goldanýan bu „mezhep» gaýtadan janlanyp başlady. Olar Türkmenährada hatda öz yörite metjitlerini-de saldylar.

Türkmenistana-da her edip hesip edip aralaşmaga başladylar.

Mysal üçin, ýoksulrak oglanlary ýanap olary özlerine çekmek üçin «eger-de biziň mezhebimize girseň, sizi öýli-işikli ederis» diýýändikleri aýdylýar.

Şol bir wagtyň özünde-de halkara habar beriş serişdelerinde hamana «Türkmenistanda ýüzlerçe terrorist baryp Siriýede söweşýärmiş!» diýen myş-myşy ýaýradýarlar.

Emma her bir türkmen ýa-da türkmeniň medeniýeti hem däp-dessurlary bilen tanyş bolan her bir adam, halkymyzyň terrorizm diýilýän zatdan düýbünden habarsyzdygyny we bu habarlaryň howply niýetler bilen ýaýradylýan bihaýaçylykly ýalandygyna doly göz ýetirýändir. Elbetde, kä ýarym özlerini pula satan birnäçe türkmensumak oýnatgy we dikme gullaryny orta çykarmaklary-da bolup biläýjek zatdygyny inkär edip bolmaz.

Ýokarda agzalan hakykatlary göz önünde tutmak bilen biz, elýeterimizde bolan maglumatlara daýanmak arkaly, bu ters akymy paş edip, onuň döredip biljek howply netijelerinden

mähriban halkymyzy habardar etmäge çalyşarys. Wahhabylygyň geçmişi hem oýnan roly hakynda dürli çeşmelerden örän gysgaldylyp alynan aşakdaky maglumatlary görýäris:

«Biz wahhabylygyň başyny ýola goýan diňe kolonialistlerdir diýip düşünmeli däldiris. Beýle zat bolup bilmez, taryhy hakykatlar-da bu pikiri nygtamaýar (Elbetde olary sistemalaşdyran we yslam dünýäsiniň başyna bela edenler ýene-de iňlisler boldy). Bu düşüňjäniň yzlary belli geçmişe daýanýar. Hakykatlara ýüzleý düşünmek yslam dünýäsinde hemişe öňden bärei dowam edip gelýän zatdyr.

Wahhabylyk XVIII asyrda Muhammet ibn Abdylwahhabyň Arabystanda düýbüni tutan mezhep hereketidir. Muhammet ibn Abdylwahhabyň ynanjyna görä yslam dini hijri 3-nji asyrdan (X asyrdan) ýoluny üýtgedip başlady we dürli zatlar artdyrylyp üýtgetmeler girizildi. Ol ölüleriň mazarlaryny zyýarat etmek hem-de dini we mezhep şahsyýetleri gaty ulaldyp mahabatlandyrmak ýaly meseleleri, soň girizilen şeýle üýtgetmeler hasap edýär...

Dinler we mezhepler uniwersiteti tarapyndan ýörite çagyrylan sosiologiýa ylymlarynyň profesory doktor Jewad Miri bu düşüňjäniň köklerine hem ýüze çykyşyna degip geçip şeýle diýýär:

«Köp kitaplarda Muhammet ibn Abdylwahhabyň işleri hakda umumy görnüşde aýdylypdyr. Emma gysgaldyp aýtsak, bu proýektiň ösüşi XIX asyryň kolonializmi bilen ýakyn baglanşygy bardyr diýip bileris.

XIX asyryň kolonializminiň gözi üç sany uly imperiýadady:

- 1). Hindistanyň demirgazygyndaky Gürkanylar;
- 2). Beýik Osmanly imperiýasy;
- 3). Eýrandaky Gajar (türkmen) şalygy.

Olaryň üçüsinde-de XIX asyrda belli hadysalar boldy. Biz Eýranda babylar we behaýy akymy bilen garşylaşýarys.

Osmanly döwletine girýän ýurtlarda bolsa, wahhabyçylygyň ýüze çykandygyny görýäris.

Çöküp baryan Gürkany imperiýasynda bolsa, kadyýanyçylyk ýa-da ahmadiýýa diýen pikir akymy ýüze çykýar.

Bu akymlaryň üçüsi-de, hereketini uly oýunlar bilen, XIX asyr kolonializmi bilen baglanyşyklylykda ösüp hem ýaýrap başlapdylar. Başga bir söz bilen aýdanymyzda, wahhabyçylygy biz ýönekeý bir proýekt hökmünde görmeli däl-de, eýsem wahhabyçylygyň imperialistler tarapyndan taýýarlanan köp taraplaýyn bir proýektdigine düşünmelidiris.

Imperializmiň wahhabyçylyk bilen baglylygy Osmanly imperiýasynyň ýaýramagy we ýewropalylar bilen aralarynda ýüze çykan bäsleşige öwrülýär. Olar Osmanly imperiýasyny daşardan çökmegi başarmansoňlar, içinden güýçden düşürmeli diýen karara gelýärler...»

Doktor Jawad Miri wahhabylyk düşünjesiniň kökünü has irräken alyp gaýdyandygyny aýdyp şeýle ýazýar:

«Muhammet ibn Abdylwahhabyň düşünjesi Ibni Teýmiýeden başlanýar. Ol «Gurhany» öte geçme ýorumlamakda meşhurdyr. Ol öz düşünjesi bilen ylalaşmaýan her kimi «dinden çykan kapyr» hasap edýär. Ol hatda yslam dünýäsiniň uly alymy bolan Hoja Nasyreddin Tusyny hem kapyrlaryň sanawyna goşýar. Muhammet ibn Abdylwahhabyň ruhy halypasy Ibni Teýmiýäniň düşünjesinde; rowaýatlar diniň esasy daýanjy hasaplanýar. Bu düşünjede akyla hem pikir ýöretmäge hiç hili ýer berilmändir. Wahhabylygyň onçakly ýaýramadyk ýurtlarynda bu düşünjäniň dürli taraplaryna kän üns berilmeýär...“

Wahhabylygyň ýasama hem ýoýujy ýoly, iki asyr bäri edil güýe ýaly, dini bozup içini boşatmak bilen meşguldur. Onuň akyl hem adamzadyň mylaýym tebigaty bilen ilteşigi ýokdur. Wahhabylyk yslamyň täze döredilen mezheplerinden (has dogrusy sekta) bolup, yslamyň dogan ýurdy bolan Arabystanda ösýär hem-de syýasy we ykdysady goldawlar arkaly beýleki musulman ýurtlaryna ýaýramakdadur...

Bu mezhebiň gaty geň hem akyla sygmaýan tarapy, Muhammet ibn Abdylwahhabyň beren fetwasy, ýagny dini permanydyr. Ol bu

permanda dünýäniň ähli musulmanlaryny kapyrçylyk hem butparazlykda aýyplap, özüne ynanýanlary olary (ýagny «kapyrlary» we «butparazlary») gyryp ýok etmäge bolan gazaply uruşa çagyryýar (Ýada salyň: imperialistik güýçleriň hemaýatkärlik edýän «Iegowanyň şaýatlary» atly hristian dünýäsinde döredilip, ýer ýüzüne ýaýradylmaga çalyşylýan sekta hem şuňa meňzeş Armageddon urşuny wagyz edýändir. Bellik-H.T). Bu perman soňky iki ýüz ýyllykda pajygaly hem jan ýakyjy sahnalary ýüze çykardy. Şeýle perman ylahy dinlerde örän seýrek bolan zatdyr...

Wahhabyçylygyň musulman ýurtlarda propaganda edilmesi örän ähmiýetli meseledir. Munuň sebäbi bolsa, bu mezhebiň Ibni Teýmiýe we Muhammet ibn Abdylwahhap ýaly selefiçiler tarapyndan dogry ýoldan çykmagynyň üstesine, musulmanlaryň arasynda agzalalyk döretmekde amerikan we iňlis imperializmi tarapyndan örän täsirli ýarag hökmünde ulanylmagydyr...

Özboluşly sopyçylyk yslamy yörgünli bolan Merkezi Aziýa we Demirgazyk Kawkaz ýurtlarynda wahhabizm ady bilen täze döredilen bir hereketiň başy başlandy. Wahhabyçylygy bu ýurtlarda ýaýratmaga çalyşýanlar arap we käbir beýleki musulman ýurtlaryndan gelen wagyzçylardyr. Olaryň yzyna düşenleriň ilkinjileri «perestroýka» (üýtgedip gurmak syýasaty) başlanandan soň daşary ýurtlardaky dini okuwlarda okamak mümkinçiligini tapan ýa-da belli bir şahsy ýa sosial meseleler üçin ýurtlaryndaky syýasy režime garşy bolan ýaşlardyr.

Wahhabyçylygyň ýüze çykmagyny öwrenen köp sanly Garaşsyz Döwletleriň Arkalaşygy (GDA) ýurtlarynyň ýazyjylary bu akymy maddy taýdan üpjün edýän Saud Arabystanyň rolunyň bardygyna degip geçýärler. Bu ýurtlaryň Garaşsyzlygyndan başlap, metjitleri salmak we yslamy öwretmek, daşary ýurtlardaky dini okuwlara okuwçy ibermek, dini kitaplary neşir etmek, arap dilini okamak we musulmanlary haja ibermek ýaly işleriň ähli çykdaýjysy Saud Arabystany tarapyndan üpjün edilipdir. Şonuň üçin hem käbir ýazyjylar wahhabylyk hereketiniň diňe Arabystanyň goldamagynda bilen ýüze çykandygyny öňe sürýär...

«Jorj Buşyň hökümet başyna geçmegi hem-de 2001-nji ýyldaky «11-nji sentýabr» teraktynyň amala aşyrylmagy 2001-nji ýylda Amerikada we halkara gatnaşyklarynda täze bir özgerişleriň başlangyjy boldy. Bu hadysa Amerikanyň daşary syýasatyna birhili düzgün getirdi; çünki amerikanlar Waşingtonyň dünýä agalyk etmeginine garşy bolan ähli güýçleri terrorizme ýardam berýänleriň hataryndan diýip yglan etmäge başladylar.

«11-nji sentýabr» terakty ABŞ üçin terrorizm diýen täze bir duşman döretmek arkaly öz güýjüni synap görmäge bahana barsyny döredip berdi. Täzeki ýüze çykan şertleri göz önünde tutmak bilen Ak Tamyň ýolbaşçylary bu günki we geljekki döwürde laýyk strategik bir düzgün-tertíp döretmegiň ugruna çykdylar. Onuň netijesi bolsa „Amerikanyň XXI asyr üçin milli parahatçylygy“ ýaly strategiýalaryň düzülmegi boldy.

11-nji sentýabrda Dünýä söwda merkeziniň goşa binasyna bolan terroristik hüjümiň yzyndan Amerika dessine günäkär hökmünde El-Kaide, Taliban, Bin Laden ýaly radikal yslamçy toparlary we şahslary görkezdi we yzysüre bolsa söweşjeň kerwenler terrorizme garşy uruş yglan edip Owganystana we Yraga tarap ýola düşdüler...

Iňlis imperializmi şeýle düşünjäni döretmegi has irräken başlapdy. 1920-nji ýylda Faýsalyň ogullarynyň birini Arabystandan getirip Yraga, Faýsalyň ýene bir ogly Abdyllany Iordaniýa, üçünjisini bolsa Siriýa häkim edip bellediler. Şonuň ýaly-da 1782-nji ýylda «Al-Halyfa» wahhaby toparyny Bahreýne häkim etdiler, olaryň hemaýaty bilen 1820-nji ýylda bolsa, «Al-Halyfa» topary Saud Arabystanyň wahhaby döwletiniň kömegi bilen sünni wahhabyly Bahreýne göçürüp ol ýerdäki şaýylary bolsa köpçülikleýin gyrýarlar. (Dowani, 1366, s. 58)

■ Wahhabizm we Al-Saud amerikanlar bilen iňlisleriň gujagynda

Amerikanyň içalylyk (şpionlyk) guramasynyň öňki ofiserleriniň biri özüniň gyzgyn seslenme döreden kitabynda, radikal yslamçy terrorizmiň Orta Aziýada ýüze çykyşy hakda durup geçipdir.

«Al-alem» adyndaky habarlar merkezi ilkinji gezek bu kitabyň

iň ähmiýetli bölümlerini terjime we neşir etdi.

«Al-alem» habarlar merkeziniň açyklamagyna görä, «Şeýtan bilen ýatmak» kitabyň awtory Robert Baýer Amerikanyň habarlar merkeziniň öňki aktiwist ofitserlerindendir. Ol MRU-da dürli wezipelerde işläpdir. Olardan biri-de bu guramanyň Liwandaky bölüminiň we 1983-nji ýylda „Ber-al-abdy“ partladan toparyň başlygydyr...

MRU-nyň bu öňki işgäri öz kitabynda Arabystan bilen Amerikanyň radikal yslamçy terrorizmi döretmekdäki hyzmatdaşlygy meselesine-de degip geçýär.

Kitap 2003-nji ýylda neşir bolsa-da, onuň arapça ýa-da parsçasy neşir edilmedi.

Bu kitap jurnalistleriň arasynda „Ak Tam we Gara altyn“ ady bilen hem tanalýar...

1970-nji ýyldan başlap, Arabystanyň häkim urugy hem-de bu ýurduň haýyr-sahawat fondlary özleriniň nebitden gazanan dollarlaryny, Arabystan hem daşary ýurtlarda iň gazaply, yslam ynanjyny aşa täsipkeş düşündirýän nesil ýetişdirmek maksady bilen, dini mekdep-medreseler gurmak ugrunda sarp edýärler.

Şeýle ýagdaýda iň radikal yslamçylar hökmünde ýene-de wahhabylar orta çykdy. Dini medreseler uruşmaga meýilli ganojak adamlary ýetişdirmek üçin iň mynasyp mekana öwrüldi. Bu medreselerde ýetişdirilen ýetişdirilen radikal hem zalym, gazaply adamlar 1980-nji ýylda Owganystana giren sowet basybalyjylaryna garşy „mukaddes söweş“ (jihad) yglan edildi. söweşijiler Amerikanyň ýaraglary bilen ýaraglanyp, bu ýurduň ykdysady we lojistik hemaýaty bilen doly üpjün edildi. Şeýlelik bilen „owgan-arap“ koalizasiýasy Moskwa garşy ganly söweşi alyp barmagy öz boýunlaryna aldylar we taryhyň ýoluny üýtgetdiler.

Hormatly okyjylar!

Bolup geçýän hadysalaryň perde arkasyny belli derejede düşündirýän bu hakykatlar, hemmämiziň örän hüşgär bolmalydygymyzy talap edýar. Mähriban milletimiziň bular ýaly howply duzaklaryň pidasy bolmazlygy üçin elimizden gelenini

etmelidir. Bar mümkinçiligimiz bilen ýaşlarymyza göz-gulak bolmaly, bilmän duzaga düşenleri düşündirip halas etmeli, bile-bile özlerini pula satanlary bolsa aramyzdan çetleşdirmelidir diýip düşüňäris. Oba ýaşulylarymyzyň ogrulyk-jümrülige ýa-da narkotik serişdelere garşy şeýle ýollary ulanmakda oňaýly tejribeleri bardyr.

Özüňize mälim bolşy ýaly halkymyzyň hanafy (Ymam Agzam) mezhebiniň esasynda binýady tutulan örän arassa hem adamkärçilikli dini ynanjy bardyr. Taryh boýy biziň aramyzda hatda ruhanylarymyzyň arasynda nagyşbendilik, ýasawylyk ýaly sufistik akymlyry-da bolupdyr, olar henizem bar we hiç hili meselesiz ýaşaýarlar.

Türkmen topragy, dogry niýet bilen gelen ähli dinlerdir mezheplere ynanýanlar üçin iň arkaýyn hem parahat ýurt bolupdyr, şu gün hem şeýle we elmydama şeýle bolup galmalydyram.

Her milletiň taryhynda her hili ýagdaýlar ýüze çykyp biler. Emma duşmanyň duzagyna düşüp, «o mezhep, bu mezhep» diýip bir-birimizi çapsak taryhy ýüzigaralyk bolar.

Bu gysga makalamy, iň agyr günlerimizde ruhy arkadagymyz hem ýol görkeziji parlak ýyldyzymyz bolan milli şahyrymyz hem Beýik akylдарymyz Magtymgulyň bir bendi bilen gutarýaryn:

«Bir-biriňi çapmak ermes ärlikden,
Bu iş şeýtanydyr, belki körlükden,
Agzalalyk aýrar ili dirlikden,
Döwlet dönüp, nobat duşmana gelgeý».

Begmyrat GEREÝ,
Germaniýaly türkmen alymy.

ýanwar, 2014-nji ýyl. Jemgyýetçilik tankydy